

A la guerre comme à la guerre: žvilgsnis į Lietuvos viešąjį karo diskursą

Silvija PAPAURĖLYTĖ-KLOVIENĖ
Šiaulių valstybinė kolegija

Pagrindinės sąvokos: *karo diskursas, Lietuvos kariuomenė, konceptualiosios metaforos, viešasis diskursas.*

Įvadas

Viešojo diskurso analizės negalima laikyti baigtiniu procesu. Didėjant temų, kurias aktualu aprašyti, įvairovei, formuojasi poreikis išskirti daugiau viešojo diskurso sričių. Atskirai apibrėžtas dar vienas diskurso tipas tampa atskaitos tašku, leidžiančiu atidžiau pažvelgti į visuomenės narių sąmonėje kuriamą atitinkamo tikrovės fragmento vaizdą, nuodugniau išanalizuoti tos nekalbinės tikrovės srities vertinimo gaires. Tai, kaip žmonės suvokia viešajame diskurse aprašomą tikrovę, gali turėti įtakos ne tik visuomenės nuotaikoms, bet ir galimiems jos elgesio modeliams.

Lietuvių kalbotyroje daugiausia dėmesio skiriama politikos diskursui (Būdvytytė-Gudienė 2013; Būdvytytė-Gudienė 2014 ir kt.). Viena iš politikos diskurso atmainų laikytinas karo diskursas. Atsižvelgiant į kalbamojo tikrovės fragmento svarbą, įtaką šalies ir jos kaimynių gyvenimui, karo diskursas gali būti išskiriamas ir kaip atskiras diskurso tipas. Viešuojų Lietuvos karo diskursu šiame straipsnyje vadinami tekstai apie Lietuvos kariuomenę apskritai, karių kasdienybę, įvairių kitų šalių kariuomenes ir armijas, karinius konfliktus, karo veiksmus ir pasirengimą jam.

Šis tyrimas yra bandymas remiantis dviejų žurnalo *KARYS* numerių tekstaais pažvelgti į skirtingų laikotarpių Lietuvos viešojo karo diskurso specifiką.

Tyrimo tikslas – palyginti žurnalo *KARYS* 1937 ir 2017 metų liepos mėnesių numerių tekstuose aktualizuojamo karo diskurso specifiką.

Darbo uždaviniai keli: apibrėžti viešojo karo diskurso ribas; suklasifikuoti tekstuose aktualizuojamas konceptualiąsias metaforas; apibendrinti svarbiausius tekstuose aprašomus konceptus; remiantis analizės rezultatais, nusakyti, koks pasaulio vaizdas yra kuriamas skirtingų metų žurnalo *KARYS* numeriuose.

Rengiant straipsnyje pristatomą tyrimą pasitelkti analitiniai aprašomasis, konceptualiosios analizės ir interpretacijos **metodai**.

Klausimo ištirtumas

Karo tema aptariama iš skirtingų žiūros taškų, priimtinausias yra tarpdisciplininis požiūris.

Vasilijus Safronovas nagrinėja Antrojo pasaulinio karo įvykių atminimą buvusios Rytų Prūsijos šiaurinėje dalyje: lyginamas atminimo diskurso ir praktikų funkcionavimas pokario Klaipėdos krašte ir Kaliningrado srityje. Autorius nurodo, kad pokario laikotarpiu viešajame karo atminime galima išskirti du pagrindinius siužetus – „išvadavimo“ ir pergalės „kovoje prieš fašizmą“ (S a f r o n o v a s 2009).

Vytautas Jokubauskas dėmesį sutelkia į Didžiojo (Pirmojo pasaulinio) karo diskursą ir atminimo kultūros praktiką tarpukario Lietuvoje. Autorius aptaria tarpukario Lietuvos literatūrą, skirtą šiai temai, aprašo Didžiojo karo sukakčių minėjimo praktiką (J o k u b a u s k a s 2016).

Viktoras Denisenko aptaria Kremliaus propagandos, nukreiptos į Baltijos šalis ir Ukrainą, panašumus ir skirtumus, t. y. informacinėje erdvėje vykstantį karą, sutelkia dėmesį į pagrindines to karo temas (D e n i s e n k o 2016).

Žurnalas *KARYS* jau yra tapęs mokslinių tyrinėjimų objektu. Minėtinas darbas, kuriame dėmesys sutelktas į žurnale pateikiamus vaizdus, nes jais taip pat perduodama nemažai informacijos. Karikatūrinius piešinius praėjusio amžiaus 3–4 dešimtmetyje išėjusiuose *KARIO* numeriuose aptarusi Lina Kasparaitė-Balaišė pabrėžė, kad publikuojant tokius netradicinius piešinius buvo siekiama kurti patrauklų karinės tarnybos įvaizdį, jį propaguoti, populiarinti karių kovinį rengimą. Visuose piešiniuose vyrauja linksmi vaizdai, juos papildė humoristiniai tekstai, kitaip tariant, lengvai suprantamomis priemonėmis kuriama teigiama visuomenės nuostata tarnybos kariuomenėje atžvilgiu, skatinamas žmonių sąmoningumas (K a s p a r a i t ė - B a l a i š ė 2015, 156–177).

Tarpukario Lietuvoje kurtą karo diskursą ta pati autorė aprašo ir remdamasi Lietuvos kariuomenės Gaižiūnų poligono įvaizdžio formavimu. Mokslininkė apibendrina, kad karinėje spaudoje buvo pateikiama tokia informacija apie poligoną, kuri turėjo kurti vaizdinį, kad kaip tik ši vieta yra geriausia tarnauti. Taip buvo keliama pačių tarnaujančių asmenų karinė dvasia, visuomenei siunčiama žinutė, kad Gaižiūnų poligonas išsiskiria idealia karine tvarka ir puikiomis tarnybos sąlygomis. Visa tai buvo daroma visuomenei suprantamomis kalbinės ir vizualinės raidos priemonėmis. Toks Gaižiūnų poligono tobulo įvaizdžio formavimas buvo susijęs su poreikiu kelti teigiamą visos kariuomenės įvaizdį ir jį reprezentuoti (K a s p a r a i t ė - B a l a i š ė 2013, 156–177).

Iš dalies karo diskurso nespecializuotuose tarpukario Lietuvos leidiniuose specifiką atskleidžia Gabijos Bankauskaitės-Sereikienės ir Ingos Būblaitytės tyrimas, kuriame įrodoma, kad Pirmosios Nepriklausomos Lietuvos Respublikos laikotarpiu būtent karininkas dėl tuometinių estetikos standartų, pamatinių tautinių vertybių, aktyvaus fizinio lavinimo ir aviacijos pasiekimo to meto reklamose buvo siejamas su aukščiausiu vyriškumo įsikūnijimu (B a n k a u s k a i t ė - S e r e i k i e n ė, B ū b l a i t y t ė 2007, 148–163).

Teorinis tyrimo pagrindas

Lietuvos kariuomenė yra neatskiriama pilietinės visuomenės dalis, ji gina „valstybės suverenitetą, teritorinį vientisumą, demokratinę konstitucinę santvarką, žmogaus ir piliečio teises ir laisves“ (Ž i g a r a s 2008, 31). Taikos metu kariuomenė vykdo savo pareigas: saugo valstybės teritoriją, palaiko kovinę parengtį, gali dalyvauti tarptautinėse karinėse operacijose, reikalui esant, ji gali padėti civilinei valdžiai. Lietuvos kariuomenės sampratos konstravimas oficialiuose dokumentuose, sampratos transformacijos ir visuomenės požiūris į tai, kas vyksta, išsamiai aprašyti Gražinos Miniutaitės straipsnyje (M i n i o t a i t ė 2009).

Karas pats savaime yra nepageidaujamas ir vengtinas reiškinys, todėl daugiau neigiamų emocijų kelia ir viskas, kas su juo susiję, vadinasi, galimai neigiama nuostata karo diskurso atžvilgiu yra reali ir pagrįsta. Vis dėlto prievolė ginti savo šalį yra užfiksuota Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, vadinasi, karo ir su juo tiesiogiai susijusių reiškinių, struktūrų aprašymai yra neišvengiami.

Siekiant sukonkretinti karo diskurso ribas, galima daryti prielaidą, kad karo diskurso tikslai yra keleriopiai ir dažnai neatsiejami nuo ideologinio aspekto. Kai viešajame diskurse kalbama apie kitų šalių nekalbinę tikrovę, jų karinius konfliktus, tekstuose verbalizuojama pozicija priklauso nuo viešai pateikiamo šalių santykių pobūdžio, polinkio konflikto atveju palaikyti kurią nors konkrečią poziciją. Atitinkamai nušviečiami ir šalių kariuomenių pajėgumai.

Lietuvos Respublika kaip atskira šalis nedalyvauja jokiuose kariniuose veiksmuose, todėl tuose karo diskurso tekstuose, kuriuose aprašoma Lietuvos nekalbinė tikrovė, paprastai dėmesys sutelkiamas į teigiamo kariuomenės įvaizdžio kūrimą, gyventojų sąmoningumo, patriotinių jausmų skatinimą. Tikėtina, kad tai labiausiai pasakytina apie specializuotus leidinius, kurie skirti Lietuvos kariniam pasirėngimui ir šalies kariuomenei aprašyti. Tokie tikslai greičiausiai keliami ir Lietuvos karių dalyvavimo taikos palaikymo misijose aprašymams. Nespecializuotuose, t. y. visoms temoms skirtuose ir neturinčiuose konkrečiai apibrėžtos tikslinės grupės, leidiniuose nevengiama aprašyti ir Lietuvos kariuomenėje pasitaikančių problemų, išsamiai aptariami įvairūs nelaimingi atsitikimai ir panašios situacijos.

Kadangi tekstuose, kurių tikslas – kurti teigiamas nuostatas Lietuvos kariuomenės atžvilgiu, daug kalbama apie įvairius abstrakčius fenomenus (jausmus, emocijas, moralines vertybes ir kt.), juose aktualizuojamos conceptualiosios metaforos.

Konceptualiųjų metaforų teorija į kalbą žiūri kaip į žmogaus mąstymo procesų atspindį ir pažinimo būdą. Mąstydami ir elgdamiesi žmonės remiasi tam tikrais pasaulio suvokimo modeliais, kuriuos kalbėdami yra linkę aktualizuoti. Sakykime, dažnos straipsnių antraštės, kuriose figūruoja su kova ir smurtu siejama leksika, ne tik signalizuoja apie militarizuotą (todėl ir pavojingą) tiek viešąjį diskursą, tiek visą tikrovę (*Kovos dėl merų posto <...>*; *Susipliekė įžeidūs kaimynai: mėtosi grasinimais dėl alaus ir mėsos*; „*Žalgiris*“ *vėl nokautuotas <...>*; *Po trečiojo antausio nuo „Neptūno“ Š. Jasikevičius buvo ramus <...>*; *Bokso legenda pralaimėjo kovą su žudančia liga <...>* – tai tik kelios 2019 m. kovo 3 dieną portale *lytas.lt* buvusios antraštės), bet ir siūlo į agresiją orientuotus elgesio tokioje kupinoje grės-

mės ir pavojų tikrovėje modelius. Konceptualiosios metaforos atspindi ir tikrovės objektų vertinimą.

Svarbu tai, kad viešajame diskurse būtinybė aktualizuoti konceptualiąsias metaforas yra stipresnė nei šnekamojoje kalboje. Kalbininkės J. Perechvalskaja, F. Jeļojeva ir E. Sausverde išsamiai aprašė ikimetaforinį kalbos etapą. Pasak mokslininkių, polinkis kalbant pasitelkti konceptualiąsias metaforas yra tiesiogiai susijęs su aptariamų temų pobūdžiu (Jeļojeva, Perechvalskaja, Sausverde 2014). Kai rašoma apie buitį, kasdienę rutiną, pasitelkti konceptualiųjų metaforų aktualizaciją nėra reikalo. Metaforų prisireikia pradėjus kalbėti apie žmogaus vidinio pasaulio reiškinius ir politiką, ekonomiką, kultūrą, sportą, t. y. tas sritis, kurios dėmesį sutelkia į ne vien tik pojūčių organais suvokiamus fenomenus (daugiau apie konceptualiųjų metaforų aktualizacijos periodikoje polinkius žr. Papaurėlytė-Klovienė 2017).

Be jau minėtų, yra ir daugiau priežasčių pasitelkti metaforas viešajame karo diskurse. Kadangi karo diskursas yra glaudžiai susijęs su politikos diskursu, kuriame labai gausu konkretaus laikmečio aktualijas atspindinčių metaforų, vadina si, tokios pačios arba panašios metaforos turi būti pasitelkiamos ir karo diskurse. Metaforų aktualizacija priklauso nuo to, kas, apie ką ir kokiai tikslinei auditorijai rašo. Karo diskurso tekstuose neišvengiamos vertybių, moralinio pasirinkimo ir kitos temos, kurias atskleisti pavyksta aktualizuojant konceptualiąsias metaforas. Numanoma tikslinė auditorija ir jai perduodamos žinios pobūdis gali iš esmės pakeisti aktualizuojant metaforą pasitelkiamus perkeliamuosius požymius.

Galima daryti prielaidą, kad paties diskurso pobūdis numato ir polinkio aktualizuoti atitinkamas metaforas stiprumą. Konceptualioji KARO metafora, tokia populiori visuose kituose diskursuose (Papaurėlytė-Klovienė 2014), viešajame karo diskurse galimai turėtų būti aktualizuojama rečiau dėl tikėtino to paties pobūdžio situacijos vertinimo perviršio.

Karo diskurso tyrimų gairės

Atsižvelgiant į numatytą karo diskurso tyrimų tikslą galima numatyti uždavinius tam tikslui pasiekti.

Pirmiausia turėtų būti inventorizuoti karo diskurso tyrimo šaltiniai – leidiniai, interneto svetainės, kurie šiuo atžvilgiu gali būti gausiausi tiriamosios medžiagos. Jų esama dvejopų. Minėtina specializuota žiniasklaida, skirta tik kalbamajai temai. Ji galimai ne tik aprašo nekalbinės tikrovės fragmentą, bet ir siekia sukurti kuo geresnį jo įvaizdį. Nespecializuoti šaltiniai šiam žiniasklaidos tipui nėra priešpriešinami, nors darytina prielaida, kad juose pateikiami nekalbinės tikrovės požymiai gali būti aktualizuoti siekiant ne atspindėti tikrąją padėtį, bet tikintis didesnio skaitomumo. Vadina si, karo diskurso tyrimą objektyvesnį padarytų kuo didesnė tiriamosios medžiagos įvairovė.

Dar vienas svarbus numatomų nuoseklesnių karo diskurso tyrimų dėmuo – aprašomų konceptų pasirinkimas ir konkretūs aprašymo aspektai. Ši tyrimo dalis pa-

rodytų ideologijos įtaką tekstams, visuomenei tekstuose siunčiamą žinutę apie tai, kokios nuotaikos galėtų vyrauti ir būtų pagrįstos.

Kaip svarbi sritis kalbinei karo diskurso raiškai ištirti minėtina konceptualiųjų metaforų aktualizacijos specifika: pirmiausia turimi galvoje perkeliemieji požymiai, būtini metaforoms aktualizuoti. Pasitelkus metaforų aktualizacijos pavyzdžius galima lyginti tikrovės reiškinių vertinimo kryptis, viešai deklaruojamą šalies poziciją karinių konfliktų arba kitų šalių atžvilgiu, vyraujančios ideologijos pobūdį.

Tyrimas

Iš 1937 ir 2017 metų liepos mėnesio numerių tekstų buvo surinkti konceptualiųjų metaforų aktualizacijos pavyzdžiai (metaforiniai pasakymai), apibendrintos svarbiausios straipsnyje aprašomos temos. Metaforiniai pasakymai suklasifikuoti remiantis *Konceptualiųjų metaforų žodyne* (2014) pateikta ideografinė schema.

Metaforų įvairovę labiausiai lemia panašumų turinti 1937 ir 2017 metų nepriklausomos Lietuvos valstybės situacija: jaunas valstybės amžius (19 ir 27 metai), nerami tarptautinė padėtis, poreikis kurti teigiamą kariuomenės įvaizdį.

Nuolatinis valstybės kūrimo vyksmas inspiruoja KELIONĖS metaforos aktualizaciją. Šis procesas nėra baigtinis, todėl tekstuose neminimas galutinis taškas, svarbus yra pats keliavimo procesas. 1937 metais apie kelionę kalbama optimistiškai, Lietuva suvokiama kaip aktyvi šio proceso dalyvė, 2017 metais nuotaika gerokai pesimistiškesnė, plg.: *Jokie gundymai, grasinimai ar pragaištingų sirenų balsai jo nenukreips nuo garbingo savojo lietuviško kelio* (1937); *Faktiškai mes atsidūrėme progreso šalikelėje* (2017). Be to, polinkis pasitelkti iš esmės priešingus perkeliamuosius požymius greičiausiai yra ir skirtingų visuomenės nuotaikų ženklas.

Metaforos, nurodančios judėjimo erdvėje kryptį, atspindi bendrąją viso teksto ir, galima daryti prielaidą, viešojo diskurso tonaciją. Paprastai teigiama, kad tekstuose dažnesnė yra metafora KRYPTIS ŽEMYN, nes ji koreliuoja su žmogui ir kalbai būdingu poreikiu sutelkti dėmesį į tai, kas yra neigiama. 2017 metų numeryje esama abiejų tipų erdvinių metaforų – KRYPTIS ŽEMYN ir KRYPTIS AUKŠTYN – pavyzdžių. Taip apibūdinamas specialistų profesinis meistriškumas, kurio matavimo skalė vertikali. Kalbama apie meistriškumo prastėjimą: *Kitaip specialisto profesinio meistriškumo lygis smunka*. Panašus abstraktas – sėkmė – taip pat patenka į vertikalią skalę, tik situacija jau apibūdinama pozityviau: <...> *šaudymo rungtis, po kurios didele persvara paprastai atsiplėšiama nuo konkurentų*. 1937 metų tekstuose ERDVĖS metaforos pavyzdžių nerasta.

Daugiau panašumų tarp skirtingų laikotarpių tekstų esama aktualizuojant tas metaforas, kurios pagrįstos su įvairiomis gamtos stichijomis siejamais požymiais.

Karo diskurso ašis yra karas. Kaip tik todėl tekstuose dažnai pasitelkiamos VANDENS ir UGNIES metaforos. Šios abi stichijos labai panašios į karą todėl, kad jos kontroliuojamos gali būti tik iš dalies. Pasiekusios piką stichijos gali arba

sunaikinti tai, kas yra aplink, arba padaryti išskirtinai daug žalos. 1937 metų žurnale UGNIES metafora pasitelkiama kalbant apie teigiamai vertinamus abstrakčius fenomenus, pvz.: <...> uždegti tėvynės meilės idėjos; Entuziazmas skristi dar gyvybingiaus užsiliepsnojo būsimuose lakūnuose. 2017 metų žurnale tas pats liepsnos požymis koduoja informaciją apie tai, kas nemalonu ir kelia grėsmę – taip aprašomos konfliktinės situacijos: <...> įsiplieskę internetų karai padalijo auditoriją į dvi stovyklas; <...> geografinė padėtis daro ją potencialaus konflikto tarp Rusijos ir NATO židiniu; <...> dalis, kuri skirta tam tikrai tikslinei auditorijai, tikintis pastarąją kurstyti atsakomiesiems veiksams. Prieškariniame numeryje UGNIES metafora pasiremiamą rašant apie karo veiksmų tikimybę: <...> kad per anksti neįskeltų karo ugnies, tik konfliktiskumo motyvas čia silpniau išreikštas.

Panašūs polinkiai būdingi ir SKYSČIO metaforos aktualizacijai. 1937 metų numeryje skystis siejamas su teigiamai vertinamais ir stipriais dalykais, kaip skystis suvokiami abstraktūs fenomenai ne naikina, o kuria: Toks neišsenkamos energijos žmogus ir atkaklus optimistas; <...> kovos lėktuvų ANBO grandys, susispietęsius tirštomis vilnimis, eina debesų keliais. Verdančio skysčio motyvas greičiausiai siejamas su stipria emocijų raiška: Tame mūsų gyvenimo rytojuje virė minčių ir darbo norai.

2017 metų liepos numeryje SKYSČIO metafora pasitelkta kalbant apie tai, kas yra nemalonu. Atkreiptinas dėmesys, kad rašoma apie didelius vandens kiekius ir didžiulę jėgą, t. y. apie galimą stiprų poveikį, plg.: <...> melagingos naujienos tiesiog pasipylė; Per pastaruosius kelis mėnesius per pasaulį nusirito net dvi galingų kibernetinių atakų bangos. Tekstuose eksplikuojama verdančio skysčio analogija su karu: Jeigu norėtume tokios aplinkos ten, kur verda karas <...>. Galima apibendrinti, kad aktualizuojamose metaforose skystis yra naikinantis ar bent jau kenkiantis.

Daiktiskumo metafora skirtingų metų žurnalo KARYS numeriuose išsiskiria perkeliamųjų požymių įvairovės skirtumais. Abiem žurnalo numeriams yra bendra NAŠTOS metafora. 1937 metų tekstuose taip apibūdinti rūpesčiai: Rūpesčiai slegia lakūną mokinį. XXI a. tekste didelio svorio požymis priskirtas okupacijai: Deja, užgriuvusi sovietinė okupacija niekais pavertė visus planus. Iš šalies toks svoris visai nekontroliuojamas.

Tarpusavyje koreliuoja trapius daikto ir tirpus daikto metaforos, plg.: <...> būtų galima gyvai bendradarbiauti su savo tautiečiais, esančiais už mūsų valstybės dabartinių ribų, neleidžiant jiems tirpti svetimose kultūrose (1937); Trapi taika (2017). Kitaip tariant, tekstuose implikuojama tokia mintis: vertybės (lietuviškumas, taika) yra labai nepatvarios, kyla pavojus, kad poveikis iš šalies joms gali būti pražūtingas. Kita kultūra suvokiama kaip itin stipri medžiaga, kelianti grėsmę, todėl iš dalies pavojinga.

2017 metų tekstuose DAIKTO metafora aktualizuojama pasitelkiant daugiau ir įvairesnių perkeliamųjų požymių nei 1937 metų žurnalo KARYS numeryje.

Atkreiptinas dėmesys į MECHANIZMO metaforą. Turint galvoje XXI a. pradžios kontekstą, kuriame mechanizmai ir gebėjimas juos valdyti yra natūrali tikro-

vės dalis, savaime suprantama, kodėl tekstuose aktualizuota ši metafora. Pasitelkiami dvejetaini perkeliameji požymiai, plg.: *Būdamas mažas JT sraigtelis, supratu, kokia tai sudėtinga organizacija; Algirdas Revaitis, ilgametis inžinierius, komandos pagrindas ir amžinasis variklis*. Tokie metaforos pavyzdžiai visą dėmesį sutelkia į mechanizmą kaip į organizuotą atskirų, bet viena nuo kitos priklausančių dalių visumą, kuri gali veikti naudodama iš šalies gaunamą energiją.

Netipiška karo diskursui yra VAIŠIŲ metaforos aktualizacija. Vaisės (ir ypač atskiros jų dalys) paprastai nėra būtinas kasdienės mitybos elementas, greičiau tai prabanga, išskirtiniai malonūs potyriai. Karo diskurso tekste ši metafora (nors ir išskirta kabutėmis) iš dalies sušvelnina aktualizuojant KOVOS metaforą aprašomos situacijos dramatiškumą: *Neabejotina šios rungties puošmena yra buvusių dviejų profesionalių plaukikų <...> dykova, paliekama „desertui“ visiems stebint*.

Taip pat 2017 metų žurnale eksploatuojamas amalgamos motyvas. Amalgama yra gyvsidabrio lydinys su kitais metalais; metalo tirpalas gyvsidabryje (TŽŽ 2004, 37). Amalgamos efektas suvokiamas kaip savotiškas išsigelbėjimas, pageidautinas veiksmų rezultatas, plg.: <...> *brigada „Aukštaitija“ irgi turės savo amalgamą: sujungus seną gerą amerikiečių ginklą M14 ir naujausias technologijas turėtų gimi kokybiškesnis šautuvas; <...> panašu, kad kovingai nusiteikę aukštaitiai iš tiesų pasieks pageidaujamą amalgamos efektą*. Tokios metaforos aktualizacija aprašomą situaciją pateikia kaip mistiškesnę ir painesnę, tikėtina, sunkiau suvokiamą ir priešišksoms jėgoms.

Įdomiausiai ir įvairiausiai abiejų laikotarpių tekstuose aktualizuota ŽMOGAUS metafora. Pasitelkiami visų trijų tipų požymiai, t. y. žmogaus kaip fizinės būtybės, žmogaus kaip psichinės būtybės ir žmogaus kaip visuomeninės būtybės.

2017 metų KARYJE Lietuva suvokiama kaip fizinė būtybė, turinti kūną, kurio galėjimą visavertiškai gyventi užtikrina būtent kariuomenė, nes ji yra šalies stuburas. Toks pat fizinis kūnas priskiriamas ir pramonei: <...> *tai Rusijos pramonės Achilo kulnas*.

1937 metų žurnale fizinės būtybės požymiai pasireiškia kaip gebėjimas veikti: <...> *pasikalbėjime išplaukia malonūs prisiminimai iš kariuomenės gyvenimo*. Kitame sakinyje per fizinio kūno laikinumą ir jį išstinkančias problemas nusakoma sunki vienos to meto visuomenės gyvenimo srities padėtis: *Nors sporto mėgėjų pulkui niekad netrūko, bet nesant gerų vadovų sportas merdėjo*.

Skirtingų dešimtmečių tekstuose gerokai įvairesnės ŽMOGAUS – PSICHINĖS BŪTYBĖS ir ŽMOGAUS – FIZINĖS BŪTYBĖS metaforos.

1937 metų KARIO numeryje psichinės būtybės charakteristikos suteikiamos gamtos reiškiniams: *Meteorologijos stotis žinojo apie šią greitą viską ardančią, pilną didybės besiantinančią audrą*. Antropocentriška gamtos reiškinio charakteristika koreliuoja su galima griaujamąja jo veikla. Visiškai abstraktus ir jokiomis jauslėmis nesuvokiamas fenomenas – likimas – taip pat įsivaizduojamas kaip gebantis planuoti ir daryti tai, kas kenkia žmogui: *Ilsekis tad, Vytai, jei likimas nuviliojo tave tyliųjų kapų prieglobstin*.

2017 metų *KARIO* numeryje tarp metaforos aktualizacijos pavyzdžių esama ir teigiama, ir neigiama vertinimą koduojančių metaforinių pasakymų, neigiamai vertinami reiškinių ir procesų požymiai atskleidžia aplinkai keliamą grėsmę, plg.: <...> *jo rinkodara buvo išties agresyvi; Rimti karo medikų žaidimai.*

ŽMOGAUS – VISUOMENINĖS BŪTYBĖS metafora priskiriama prie tų, kurios šio žurnalo tekstuose geriausiai atspindi laikmečio aktualijas. Labiausiai pagrįstas pavyzdys – 1937 metų žurnale aktualizuota RUGIAPJŪTĖS metafora.

Ketvirtąjį XX a. dešimtmečio Lietuva dar buvo agrarinė šalis. Vadinas, viskas, kas susiję su žemės ūkiu, žmonėms turėjo būti gerai suprantama. Liepos mėnuo yra javų nuėmimo laikas, liepos 26 dieną minimos Oninės laikomos rugiapjūtės pradžia. Turint galvoje glaudų nekalbinės tikrovės ryšį su to laikotarpio tekstuose aktualizuojamomis metaforomis, visiškai pagrįstas atrodo pagrindinės numerio mintis išreiškiančio straipsnio pavadinimas „Didžioji rugiapjūtė“. Per šios metaforos aktualizaciją atskleidžiamas įtemptas XX a. ketvirtąjį dešimtmečio pabaigos laikotarpis. Konstatuojama, kad daugelyje to laikotarpio sričių Lietuvoje buvo įgyvendinami svarbūs sumanymai: <...> *mūsų visose srityse energingai dirbančiame ir kuriančiame krašte eina didžiulė įtempta rugiapjūtė visais barais.* Visame 1937 metų *KARIO* tekste rugiapjūtė suvokiama kaip pasirengimas dideliems darbams – Lietuvos kariuomenės kovoms. Priešas neįvardijamas, bet kalbama apie pasaulyje vyraujančią įtampą.

Tame pačiame tekste, plėtojant kasdinių Lietuvos aktualijų temą, pasitelkiama ir kovos metafora. Taip perduodama mintis, kad visas gyvenimas taip pat yra kova, reikia atiduoti kuo daugiau jėgų, jeigu norima, kad visos veiklos sektųsi kiek įmanoma geriau: *Prekybininkas, verslininkas, biznierių lietuvis grumiasi savo srities sunkaus darbo bare dėl lietuvių suburiamų kapitalų galios, dėl savarankiškumo pramonėje ir prekyboje.*

Su socialiniais žmogaus gyvenimo aspektais siejamas ir tame pačiame tekste figūruojantis šeimos motyvas. Vilniaus situacija aprašoma pasitelkus nepilnos šeimos vaizdinį: <...> *iki laikinomis gairėmis negarbingai atplėšto Tėvo – Vilniaus.*

2017 metų žurnalo *KARYS* numeryje šeimos motyvo aktualizacijos pavyzdžių nerasta. Akivaizdžiau orientuojamasi į subordinacinius santykius turint galvoje griežtą pavaldumą, kurio rezultatas – ne represiniai veiksmai, o pagarba: *Jos didenybė karinė penkiakovė <...> jau turi savo nugalėtojus.*

Kitas subordinacijos apraiškos būdas – mokinio ir mokytojo santykiai. Taip apibūdinant situaciją išreiškiama mintis, kad vieni jos dalyviai yra kažkuo geresni, labiau išmanantys ir tuo pranašesni, reikalaujantys didesnės pagarbos: <...> *NATO priklausančios šalys, nors ir užverstos krūva „namų darbų“ <...>.*

Karo diskurse kovos būtinybė perduodama tiek tiesiogiai per KOVOS metaforą, tiek pasitelkiant jau artimas metaforas, aktualizuojančias agresijos ir būtinybės kautis vaizdinį, plg.: <...> *kovos informaciniame ir kibernetiniame frontuose nepaiso nei santykinės ramybės, nei atostogų; <...> kažkas, kieno gijos veda į vieną ne pačią draugiškiausią pasaulio valstybę, tiesiog surengė keletą treniruočių, t. y. veikliausiai repetavo pagal ateities kibernetinės kovos su Vakaraus scenarijus.* Pas-

tarajame pavyzdyje nuo sporto (jam taip pat būdingas agresijos, kovos momentas) metaforos pereinama prie teatro metaforos. TEATRO metaforos pavyzdžių 2017 metų numerio tekstuose yra ir daugiau – figūruoja tas pats scenarijaus motyvas. Kitaip tariant, taip išreiškiama mintis, kad kovos ir karo atveju esama ir nuspėjamų dalykų, todėl iš anksto galima žinoti, kaip reikės elgtis, vadinasi, įmanoma ir atitinkamai pasiruošti: *Paskui jau mes patys pagal tą scenarijų mokome savo batalionų štabus.*

Galima apibendrinti, kad 1937 ir 2017 metų liepos numeriuose aktualizuojamos konceptualiosios metaforos yra universalios, tačiau skiriasi pasitelkiamų perkeliamaųjų požymių įvairovė.

Pagrindinius skirtumus galima susieti su nekalbinės tikrovės ypatumais: nuo 1937 metų nepriklausomos valstybės, kuri iš esmės buvo žemdirbių kraštas, per-eita prie valstybės, turinčios pramonę, išvystytas technologijas. Visi šie motyvai aktualizuojami atitinkamo laikotarpio metaforose.

Pagrindinės tekstų temos

Abiejų metų numeriai struktūros požiūriu turi bendrumų. Leidinius pradeda redakcijos žodis (2017 metų numeryje dar yra ir politikos apžvalga). Kiti tekstai skirti kariuomenės ir apskritai politinės padėties aktualijoms.

Minėtina, kad ir 1937, ir 2017 metų numerių redakcijos žodžiuose išreiškiamos panašios nuotaikos. 1937 metų tekstas yra inspiruotas konceptualiosios rugiapjūtės metaforos, jis vadinasi „Didžioji rugiapjūtė“ ir atspindi bendrą neramią to meto atmosferą. Nors priešas neįvardijamas, jo nuojauta yra aiški. Tekste konstatuojama, kad Lietuvos kareiviai pasiruošę kovoms.

2017 metų numeris taip pat prasideda žodžiu, kuriame fiksuojama grėsmės – tiesa, modernios, virtualios – nuojauta. Nėra tikslaus potencialaus priešo įvardijimo, tačiau lengvai galima suprasti, kas turima galvoje – tiek iliustracija (kompiuterį užgulusi grėsmingai atrodanti meška ilgais nagais), citata (kabutėse pateikti žodžiai „mūsų karių nėra Ukrainoje“) apeliuoja tik į vieną šalį.

Visą 1937 metų numerį vertinant jame reiškiamų nuotaikų aspektu galima teigti, kad, nepaisant šiek tiek dramatiškesnės nuotaikas perteikiančio redakcijos žodžio, žurnalo tekstuose perduodamos teigiamą tonaciją skleidžiančios ir visuomenės nuotaikas keliančios žinutės. Pavyzdžiui, tekste „Mūsų karo aviacija“ konstatuojama, kad aviatoriams trūksta patirties, bet vis dėlto jie yra šaunūs. Aprašant Šaulių sąjungos stovyklą Smiltynėje taip pat pabrėžiama, kokie šaunūs yra šie žmonės. Straipsnyje „Sparnuoti kareiviai žygiuoja“ rašoma apie pasirengimą skraidyti ir giriami šaunūs Lietuvos lakūnai.

Mintis, kad Lietuvos kareiviai yra šaunūs, koduojama ir visuose 2017 metų *KARIO* tekstuose. Vis dėlto XXI a. numeryje daugiau realistiškesnių žinučių. Straipsnyje pasakojama apie naują karinį dalinį („Brigada „Aukštaitija“: amalgamos efektas“), aptariami jo aprūpinimo klausimai, figūruoja tiek grėsmės, tiek ir sėkmės motyvai. Tekste „Rimti karo medikų žaidimai“ aptariami paramedikų ren-

gimo klausimai, o grėsmės nuojautą implikuoja mintis, kad reikia ruošti realioms kovoms.

Žurnale dėmesio skiriama ir kitų šalių ginkluotei – straipsnyje „Neturintys analogų: XXI a. Rusijos ginkluotės pasekmės“ aprašoma, kokie prasti ir žemo lygio yra šios šalies ginklai; straipsnyje „Globaliniai iššūkiai Baltijos jūroje“ kalbama apie Rusijos keliamas grėsmes. Iškart po tokių tekstų – fotoreportažas apie didžiausias 2017 metų Lietuvos kariuomenės pratybas „Geležinis vilkas 2017“. Galima apibendrinti, kad 2017 metų tekstuose gerokai labiau implikuotas ir eksplikuotas grėsmės motyvas.

Išvados

Apibrėžus būsimų tyrimų gaires ir palyginus žurnalo *KARYS* 1937 ir 2017 metų liepos mėnesio numerių tekstuose aktualizuojamo karo diskurso specifiką, buvo padarytos kelios išvados.

Turint galvoje poreikį plėsti karo diskurso analizę, pirmiausia reikia inventurizuoti tiriamosios medžiagos šaltinius. Kitas uždavinys – pasirinkti aprašomus konceptus ir tinkamiausią žiūros į juos tašką. Tiriant conceptualiųjų metaforų aktualizacijos specifiką, daugiausia dėmesio būtina sutelkti į metaforoms aktualizuoti būtinus perkeliamuosius požymius.

Žurnalo *KARYS* 1937 ir 2017 metų liepos mėnesio numerių tekstuose aktualizuotų conceptualiųjų metaforų analizė parodė, kad ir konkrečių metaforų, ir perkeliamųjų požymių įvairovė priklauso nuo visuomenėje vyraujančių nuotaikų, technologijų pažangos, dominuojančios socialinės grupės. Tekstų temos, aprašomi konceptai nulemti tikslinės leidinio auditorijos ir politinės padėties ypatumų.

Literatūra

- B a n k a u s k a i t ė - S e r e i k i e n ė, B ū b l a i t y t ė 2007 – Gabija Bankauskaitė-Sereikienė, Inga Būblaitytė, „Normatyvinis vyriškumas tarpukario Lietuvos spaudoje ir reklamoje“, *Respectus Philologicus*, 31(36), 148–163.
- B ū d v y t y t ė - G u d i e n ė 2013 – Aina Būdvytytė-Gudienė, „Metaforiniai modeliai 2000–2005 m. politikos diskurse“, *Filologija*, 18, 5–17.
- B ū d v y t y t ė - G u d i e n ė 2014 – Aina Būdvytytė-Gudienė, „Konceptualioji metafora POLITIKA YRA MECHANIZMAS Lietuvos politikos diskurse“, *Filologija*, 19, 5–17.
- D e n i s e n k o 2016 – Viktor Denisenko, „Kremliaus propagandinių matricų, taikomų Baltijos šalims ir Ukrainai, panašumai ir skirtumai“, *Žurnalistikos tyrimai*, 11, 103–121.
- J o k u b a u s k a s 2016 – Vytautas Jokubauskas, „Didysis karas: diskursai ir atminimo praktika tarpukario Lietuvoje“, *Lituanistica*, 62, 4(106), 235–264.
- K a s p a r a i t ė - B a l a i š ė 2015 – Lina Kasparaitė-Balaišė, „Lietuvos kariuomenės rengimo karikatūriniai piešiniai laikraštyje *KARYS* XX a. 3–4 dešimtmečiuose“, *Teksto slėpiniai*, 17, 156–177.
- K a s p a r a i t ė - B a l a i š ė 2013 – Lina Kasparaitė-Balaišė, „Lietuvos kariuomenės Gaižiūnų poligono įvaizdžio formavimas Lietuvos visuomenėje 1931–1939“, *Istorija*, 92, 44–58.

- K o n c e p t u a l i ų j ų m e t a f o r ų ž o d y n a s 2014 – Aina Būdvytytė-Gudienė, Aloyzas Gudavičius, Nedas Jurgaitis, Silvija Papaurėlytė-Klovienė, Reda Toleikienė, *Konceptualiosios metaforos viešajame diskurse: konceptualiųjų metaforų žodynas*, Vilnius: BMK.
- M i n i o t a i t ė 2009 – Gražina Miniotaitė, „Kariuomenės modelio konstravimas Lietuvos politiniame diskurse“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, 7, 197–214.
- P a p a u r ė l y t ė - K l o v i e n ė 2014 – Silvija Papaurėlytė-Klovienė, „Metaforinis KARO modelis Lietuvos sveikatos diskurse (1980–2001 m.)“, *Res Humanitariae*, 16, 192–212.
- P a p a u r ė l y t ė - K l o v i e n ė 2017 – Silvija Papaurėlytė-Klovienė, „Konceptualiųjų metaforų aktualizacija visuomeninio gyvenimo pokyčių kontekste (remiantis Šiaulių rajono laikraščio „Raudonoji vėliava“ 1945 metų numeriais)“, *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, 25, 196–207.
- S a f r o n o v a s 2009 – Vasilijus Safronovas, „Antrojo pasaulinio karo įvykiai Rytų Prūsijoje Klaipėdos krašto ir Kaliningrado srities atminimo kultūroje“, *Acta historica universitatis Klaipėdensis*, 18, 87–106.
- TŽŽ 2004 – *Tarptautinių žodžių žodynas*. Trečia pataisyta laida (sud. A. Bendorienė, V. Bogušienė, E. Dargytė [ir kt.]. Atsakomasis redaktorius A. Kinderys). Vilnius: Alma littera.
- Ž i g a r a s 2008 – Feliksas Žigaras, „Kariuomenė šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje: tikslai, uždaviniai ir raidos perspektyvos“, *Šiuolaikinės visuomenės vertybinės orientacijos ir Lietuvos kariuomenė: mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 28–66.
- Е л о е в а , П е р е х в а л ь с к а я , С а у с в е р д е 2014 – Фатима Елоева, Елена Перехвальская, Эрика Саусверде, «Метафора и эвристическая функция языка (бывает ли язык без метафор?)», *Вопросы языкознания*, 1, 78–99.

Silvija Papaurėlytė-Klovienė

A la guerre comme à la guerre: žvilgsnis į Lietuvos viešąjį karo diskursą

S a n t r a u k a

Pagrindinės sąvokos: karo diskursas, Lietuvos kariuomenė, konceptualiosios metaforos, viešasis diskursas.

Straipsnyje pristatomo tyrimo tikslas – palyginti žurnalo *KARYS* 1937 ir 2017 metų liepos mėnesių numerių tekstuose aktualizuojamo karo diskurso specifiką.

Siekiant įgyvendinti šį tikslą, buvo iškelti keli uždaviniai: apibrėžti viešojo karo diskurso ribas; suklasifikuoti tekstuose aktualizuojamas konceptualiąsias metaforas; apibendrinti svarbiausius tekstuose aprašomus konceptus; remiantis analizės rezultatais daryti prielaidas, koks pasaulio vaizdas yra kuriamas skirtingų metų žurnalo *KARYS* numeriuose.

Metaforų aktualizacija viešajame karo diskurse priklauso nuo to, kas, apie ką ir kam rašo. Karo diskursas – tai kariuomenės kasdienybė, karinė technika, kariniai konfliktai, žmonių (ne)nusiteikimas reikalui esant kovoti už savo tėvynę su ginklu ir gresiant mirtinam pavojui, taigi, neišvengiamos vertybių, moralinio pasirinkimo ir kt. temos, kurias iki galo atskleisti pavyksta aktualizuojant konceptualiąsias metaforas. Numanoma tikslinė auditorija ir jai perduodamos žinios pobūdis gali iš esmės pakeisti aktualizuojant metaforą pasitelkiamus perkeliamuosius požymius.

Suklasifikavus ir išanalizavus žurnalo *KARYS* 1937 ir 2017 metų liepos mėnesių numeriuose aktualizuotas konceptualiąsias metaforas paaiškėjo, kad jos yra universalios, tačiau skiriasi pasitelkiamų perkeliamųjų požymių įvairove. Skirtumus galima susieti su nekalbinės tikrovės ypatumais: nuo 1937 metų nepriklausomos valstybės, kuri iš esmės buvo žemdirbių kraštas, pereita prie valstybės, turinčios pramonę, išvystytas technologijas. Visi šie motyvai aktualizuojami atitinkamo laikotarpio metaforose.

Dalis abiejuose numeriuose aptariamų temų yra bendra: kalbama apie puikų Lietuvos karių pasirengimą, užsimenama apie neramią tarptautinę padėtį. 2017 metų numerio temas galima apibūdinti kaip realistiškesnes, o visame numeryje pateikiama pasaulio vaizdą – kaip dramatiškesnę ir niūresnę.

Silvija Papaurėlytė-Klovienė

À la guerre comme à la guerre: a Look at Lithuanian Public War Discourse

S u m m a r y

Keywords: *war discourse, Lithuanian Armed Forces, conceptual metaphors, public discourse.*

The aim of the present paper is to compare the specificity of war discourse actualized in the magazine *KARYS* of the July issues of the 1937 and 2017 years.

In order to achieve this aim, the following objectives have been set: to define the limits of public war discourse; to classify the conceptual metaphors actualized in the texts; to summarize the most important concepts described in the texts; on the basis of the obtained results to make assumptions what world view is created in the issues of the magazine *KARYS* of different years.

War discourse refers to the everyday life of the armed forces, military technology, military conflicts, people's (un)willingness to fight for their homeland with a weapon and under threat of death, and thus values, moral choices and other topics that are fully revealed by conceptualizing metaphors. The implied target audience and the nature of the message conveyed to it can essentially change transferable features while actualizing a metaphor.

After classifying and analysing the conceptual metaphors actualized in the magazine *KARYS* in the July issues of 1937 and 2017 years, it was revealed that they are universal,

however, they differ in a variety of transferred features. The differences can be attributed to the particularities of the non-linguistic reality: since 1937, from an independent state, which was essentially a land of farmers, it was switched to the advanced state which has industry and developed technologies. All these factors are actualized in the metaphors of the relevant period.

Some of the topics covered in both issues of the journal are common: it is written about the excellent preparation of Lithuanian soldiers, the troubled international situation is mentioned as well. The topics of the 2017 issue can be described as more realistic and the world view is described as more dramatic and gloomy.

S i l v i j a P A P A U R Ė L Y T Ė - K L O V I E N Ė

Šiaulių valstybinė kolegija

Aušros al. 40

LT-76241 Šiauliai

[silvijapaparelyte@gmail.com]

Straipsnis gautas 2019 m. rugpjūčio 23 d., priimta 2020 m. vasario 12 d.

Received 23 August 2019, accepted 12 February 2020.